

KALBA, PASAKYTA IŠKILMINGAME VDU SENATO POSĖDYJE 2019 METŲ BALANDŽIO 26 DIENĄ



JUOZAS AUGUTIS

Vytauto Didžiojo universitetas

ISSN 1392-0588 (spausdintas)

ISSN 2335-8769 (internetinis)

<https://doi.org/10.7220/2335-8769.71.10>

2019. 71

SANTRAUKA. Vytauto Didžiojo universiteto rektoriaus kalboje, skirtoje VDU atkūrimo trisdešimtmečiui, apžvelgiami svarbiausi šio universiteto atkūrimo momentai, jo išskirtinumas to meto sąlygomis ir kiekvieno iš trijų gyvavimo dešimtmečių ypatybės bendrosios Lietuvos aukštojo mokslo ir studijų politikos fone. Tekstas baigiamas vertybinėmis ateities VDU gairėmis.

RAKTAŽODŽIAI: VDU istorija, Lietuvos aukštojo mokslo ir studijų politika bei reformos, VDU susijungimas su LEU ir ASU, vertybinės ateities universiteto gairės.

Gerbiamas Seimo pirmininke, gerbiami ministrai, Seimo ir Vyriausybės nariai, ekselencijos ambasadoriai ir vyskupai, magnificencijos rektoriai, Tarybos ir Senato nariai, brangi akademinė bendruomenė, garbūs svečiai, ponios ir ponai,

susirinkome paminėti atkurtojo VDU trisdešimties metų jubiliejaus. Šis universitetas – daugelio žmonių širdžių ir protų tvarinys. Džiaugdamiesi jo branda pirmiausia prisiminkime tuos kolegas, kurie kūrė universitetą, bet nesulaukė šios šventės ir pagerbkime jų atminimą.

MINUTĖS TYLA. Ačiū.

Lygiai prieš 100 metų Kaune prasidėjo Aukštieji kursai – ištryško lietuviško aukštojo mokslo šaltinis, kuris 1922 metais davė pradžią Lietuvos universitetui, po aštuonerių metų iš Lietuvos vyriausybės gavusiam garbingą Vytauto Didžiojo universiteto vardą. Šis universitetas tapo neatskiriama Lietuvos dalimi, gyveno ir augo kartu su ja, kartu dalijosi jos laimėjimais tarp laisvų Europos šalių ir pats prie to svariai prisidėjo. Kartu su Lietuva pergyveno karo negandas, kartu kovojo prieš okupantus, o Lietuvą pavergus Sovietų Sąjungai prarado savo vardą ir galiausiai buvo uždarytas. Džiugina tik tai, kad išformuotas VDU buvo panaudotas įkuriant naujas Lietuvos aukštojo mokslo institucijas, padėjo atsigausti sugrįžusiam į Lietuvą senajam Vilniaus universitetui.

Uždarius Vytauto Didžiojo universitetą jo dvasia išliko gyva. Jeigu Lietuvoje pasilikę universiteto dėstytojai ir mokslininkai, išsiskirstę po kitas Lietuvos aukštąsias mokyklas, apie VDU mąstė tyliai ir nedaug tekalbėjo, tai išėivijoje buvusi ženkli universiteto bendruomenės dalis garsiau minėjo VDU vardą, jis skambėjo įvairių organizacijų, tokių kaip akademiniai skautai, ateitininkai, neolituonai ar „Santara-Šviesa“, sueigose. Nuo 1969 metų VDU dažnai buvo prisimenamas ir Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumuose. Taigi nenuostabu, kad prasidėjęs Lietuvos atgimimui 1989 metais atgimė ir VDU atkūrimo idėja. Tų metų kovą Kaune buvo išrinkta VDU atkūrimo Taryba, o balandžio 28 d. buvo paskelbtas VDU Atkūrimo aktas. Čikagoje vykusiame VI mokslo ir kūrybos simpoziume buvo išrinkti 48 VDU Atkuriamojo senato nariai iš išėivijoje dirbančių mokslininkų, o netrukus senatas buvo papildytas ir tokiu pačiu skaičiumi iš Lietuvos profesorių bei mokslininkų. Taigi atkurtasis VDU 1989 metais pradėjo savo veiklą ir priėmė pirmuosius studentus.

Atkurtasis VDU nepaveldėjo iš savo pirmtako nei pastatų, nei infrastruktūros, bet gavo daug brangesnį palikimą – tarpukario universiteto laisvės pojūtį, jo veržlumą ir savęs suvokimą, kaip neatskiriama Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo proceso dalį.

Trys atkurtojo VDU gyvavimo dešimtmečiai buvo labai svarbūs ir lemtingi. Viltinga, nors ir nelengva, buvo VDU pradžia Sąjūdžio laikais: steigiamą tuo laiku unikalį Lietuvoje aukštoji mokykla – laisvas, modernus, mokslo tyrimais grįstas universitetas, kiekvienam studentui suteikiantis platų humanitarinį išsilavinimą, pirmiausia formuojantis jaunų žmonių vertybių sistemą, priešpriešintą tuo metu dominavusiai ankstyvai siaurai specializacijai. VDU Statutas, kurio nemaža dalis kildinama iš tarpukario VDU Statuto ir vienos iš moderniausių pasaulio aukštųjų mokyklų – Harvardo universiteto Statuto, užtikrina profesoriams ir studentams sąžinės, pasaulėžiūros ir kūrybos laisvę. Tuo metu tai buvo labai drąsu ir sunkiai įsivaizduojama.

Atkurtajame VDU buvo įgyvendinama nauja aukštojo mokslo organizavimo sistema, orientuota į vakarietišką akademinę kultūrą. Kertiniai jos Atkuriamojo Statuto akmenys buvo trys:

- Siekis atliepti „tiek Lietuvos žmonių, tiek už jos ribų, gyvenančių lietuvių poreikius“. Universiteto viduje buvo deklaruotas ir įtvirtintas Lietuvos ir išėivijos mokslininkų paritetas.

- Bendrauniversitetinis *artes liberales* išsilavinimas ir geras užsienio kalbų, pirmiausia anglų, išmanymas, smarkiai kontrastavęs su tuo metu dominavusiu specialistų kalvės modeliu, kai kur išlikusiu ir iki šių dienų. Svarbu pažymėti, kad humanitarinis išsilavinimas buvo neatsiejama visų kryptų ir specialybių studijų dalis.

- Mokymo ir mokslo vienovė. Kaip viltingai teigė Atkuriamosios tarybos pirmininkas prof. Jurgis Vilemas, pristatydamas VDU tuometėje Aukščiausioje Taryboje: „Tikimės, kad Vytauto Didžiojo universitetas bus pirmoji aukštoji mokykla, kurioje fundamentinis mokslas ir mokymo procesas bus neatsiejami dalykai.“

- Iš kitų to metų Lietuvos aukštųjų mokyklų VDU išsiskyrė ir tripakope studijų sistema – bakalauras – magistras – daktaras, kuri buvo visai nauja Lietuvoje, bet įprasta JAV, Jungtinės Karalystės ir Skandinavijos šalių universitetams, o vėliau Bolonijos susitarimu buvo rekomenduota visai Europai.

Pirmasis atkurtojo universiteto veiklos dešimtmetis buvo sparčios ir nevaržomos plėtros, kūrybinių ieškojimų ir bendruomenės formavimosi periodas. Būtent tada universitetas įgijo savo tikrąjį veidą. Laisvos, reglamentais, aprašais, nurodymais ir apribojimais dar nesuvaržytos studijos leido atsiskleisti kiekvieno dėstančio ir studijuojančio kūrybinėms galioms, laisvai pasirinkti studentą dominančius dalykus ir atsakingai formuoti savo susikurtą profesiją ir savo ateitį. Tas laikotarpis dar kartą parodė, kad laisva institucija, kaip ir laisvas žmogus, sukuria daug daugiau nei per jėgą verčiamas ir spraudžiamas į biurokratų sugalvotus normatyvus, reikalavimus ir tvarkas. Universitetas paneigė ir nuogaštavimą, kad tai atves prie lengvo kelio ieškojimo, kad universitete nebus mokslo, kad studentai ieškos lengviausių kelių į diplomą. Viskas įvyko atvirksčiai. Universitete buvo įsteigta trečioji studijų pakopa – doktorantūros studijos pradėtos 13-oje mokslo kryptių, joms vykdyti buvo sukurta VDU ir valstybinių mokslo institutų asociacija. Iki pirmojo dešimtmečio pabaigos VDU baigė pirmosios bakalaurų, magistrų laidos, o paskutiniaisiais metais buvo apgintos ir pirmosios disertacijos. Pirmųjų laidų studentai išsiskyrė gausa diplomų su pagyrimais, į juos buvo viltingai žvelgiama kaip į būsimus kolegas. Dalis jų pasiliko universitete ir šiuo metu sudaro universiteto akademinį branduolį, kiti pasklido po Lietuvą arba išvyko studijuoti ar dirbti į kitas šalis ir labai dažnai jų pavardės skamba aukščiausių mokslo, verslo ir kūrybinių pasiekimų suvestinėse.

Antrasis VDU dešimtmetis pažymėtas sparčiausia universiteto plėtra ir studentų skaičiaus didėjimu. Toks augimas nebuvo universiteto strateginis uždavinys, jis buvo dirbtinai sukurtas aukštojo mokslo politikos, tiesiogiai susiejant universiteto finansavimą su studentų skaičiumi ir nepaliekant universitetui jokio kito pasirinkimo. Svarbu tai, kad VDU tapo pripažintas tarptautiniu mastu, gerai įvertintas Europos universitetų asociacijos ekspertų, pasirašė didžiąją Bolonijos chartiją, tapo EU steigiamosios asociacijos nariais, užėmė svarbią vietą tarp Lietuvos universitetų.

Kita vertus, šis VDU dešimtmetis buvo pažymėtas šalies valdžios siekiu suniveliuoti, suregulmentuoti ir sureguliuoti universitetais pavadintas, bet iš esmės labai skirtingas aukštąsias mokyklas. Siekiant šio tikslo geometrine progresija ėmė daugintis ir plėtotis įvairios vertinimo, stebėjimo, matavimo ir apskaitymo agentūros,

centrai ir kitos biurokratinės įstaigos, apkraudamos universitetus nesibaigiančiomis ataskaitomis ir analizėmis, bet nesukurdamos jokios pridėtinės vertės. Šis procesas iš esmės sumenkino laisvesnio pasirinkimo ir humanitarinio išsilavinimo galimybes, stojančiuosius kompiuterio pagalba suskirstė į labai siauras, viena nuo kitos biurokratiniais barjeriais atskirtas programas, nepaliekant studentams jokios galimybės tarpdisciplininėms studijoms, kurios yra vienas iš kūrybiškumo pagrindų.

Trečiasis dešimtmetis sutapo su neoliberalių aukštojo mokslo reformų metais, su universitetinės idėjos sukomercinimu, universiteto prilyginimu verslo institucijoms. Ypač nuvyklė tai, kad atsirado valstybės inspiruota ir palaikoma institucinė konkurencija, gelžbetoninė valstybinių egzaminų sistema ir formalių stojimo balų skaičiuoklė, nekreipiant jokio dėmesio į stojančiųjų motyvaciją, kurios atvedė Lietuvos aukštąjį mokslą į krizę. Pagilinta jaunimo emigracijos ir demografinės duobės ji sustabdė mokytojų rengimą, beveik išnaikino žemės ūkio, daugelį inžinerinių specialybių, o Švietimo ir mokslo ministerija tuo pačiu metu sugebėjo mažinti ir socialinių bei humanitarinių mokslų studijas. Galiausiai, paskutinį dešimtmetį vyko dar viena reforma – bandymas mechaniškai sujungti labai skirtingas akademines kultūras ir vertybes puoselėjančius universitetus į vieną Kauno universitetą, kuri kėlė tiesioginę grėsmę Vytauto Didžiojo universiteto savasčiai, jo sukurtai studijų ir mokslo sistemai.

Bet VDU išliko. Išliko vardas, svarbiausi principai, akademinė bendruomenė, jos bendruomeniškas mentalitetas ir akademinė dvasia. Žinomas posakis byloja, kad tas, kas nepanaikina, tas užgrūdina. Tad VDU ne tik išliko, bet ir sustiprėjo. Simboliška tai, kad savo atkūrimo 30-metį VDU pasitinka kaip trys universitetai viename, iškėlę ne tik aukščiausius akademinis tikslus, bet ir siekdami į universitetinį išsilavinimą sugrąžinti moralinius įsipareigojimus, humanistinį požiūrį ir bendražmogiškomis vertybėmis grįstą pasaulėžiūrą, nes kaip sakė 19 a. anglų rašytojas ir politikas Edvardas Bulweris: „Nieko nėra geresnio kaip universitetinis auklėjimas ir nieko nėra blogesnio kaip universitetas be auklėjimo.“

Gerbiamieji, leiskite palinkėti mums visiems nuostabių ateities dešimtmečių, kad universitetas išliktų kuriantis ir ieškantis, kad jis būtų reikalingas Lietuvai ir kad daugiau jo istorijoje nebebūtų uždarymų ir neberekėtų atkūrimų.

Juozas Augutis

FESTIVE SPEECH DELIVERED TO THE VMU SENATE ON APRIL 26, 2019

SUMMARY. In a speech delivered by the Rector of Vytautas Magnus University (VMU) on the 30th anniversary of its re-establishment, the most important moments in the re-establishment process are highlighted. The Rector also brings out the uniqueness of this event given the conditions prevalent at that time as well as the character of each of the three decades of VMU's existence against the background of the general political condition of Lithuanian higher education, scholarship, and studies. The text ends with VMU's ethical guidelines for the future.

KEYWORDS: VMU history, Lithuanian higher education policy and reforms, unification of VMU with LEU and ASU, the University's ethical guidelines for the future.